

Ж.М. Өмірбекова¹, А. Ташағыл²¹Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан;²Мимар Синан университеті, Стамбул, Түркия
(E-mail: jana_gul83@mail.ru)

Этноэкологиялық зерттеулердің қалыптасуы мен дамуы мәселесіне

Зерттеу жұмысының өзектілігі күмән туғызбайды, алайда ғылыми әдебиеттерде этноэкологиялық зерттеулердің қалыптасуы мен даму мәселесі теориялық және қолданбалы біліммен және әдіснамалық бағыттармен шектеулі болып келеді. Мақала авторлары осы «ақтаңдақтың» орнын толтырып, этноэкологияның қалыптасуына негіз болған білім салалары: шаруашылық-мәдени типтер, антропогеоценоз және этноэкожүйе, мәдениеттің бейімділік қызметі мен компоненттік құрамы, популяциялық ұзақ жасау оңтайлы бейімделудің индикаторы ретіндегі білімдердің жиынтығының қысқаша тарихына шолу жасайды. Аталмыш тақырыпқа қатысты этноэкологиялық бағыт туралы түсінік қалыптастырып, оның негізгі принциптерін ашып көрсетеді. Авторлардың өзіндік зерттеуі нәтижесінде этноэкологияның негізгі түсініктері және міндеттері бойынша көзқарастары қалыптастырылып, оның ғылым жүйесіндегі орны анықталып, даму кезеңдері айқындалып, этноэкологиялық зерттеулердің қалыптасуының және дамуының ерекшеліктері көрсетілді.

Кілт сөздер: этникалық экология, этнос, шаруашылық-мәдени типтер, тіршілікті қамтамасыз ету, этноэкожүйе.

Дәстүрлі қоғамдағы адам–табиғат–қоғам қарым-қатынасын зерттеу мәселесі этноэкологияның басты назарында. Бұл арақатынас халықтың мәдениетімен де тығыз байланысты. Этноэкологияның құрылымдық элементтеріне қоршаған орта, табиғатты пайдалану және халықтың дүниетанымы жатады. Адам қоршаған ортаға биологиялық тұрғыдан ғана емес, шаруашылық және мәдени іс-әрекеттерімен де бейімделеді. Табиғат пен қоғамның өзара әрекеттесуі халықтың дәстүрлі мәдениетінен анық байқалады. Экологиялық және әлеуметтік-экономикалық факторлардың өзара байланысын көшпелі этностардың дәстүрлі мәдениетінен көре аламыз.

Мұндай зерттеулердің өзектілігі жоғары. Себебі қазіргі әлемде шешімін таппай жүрген көптеген экологиялық мәселелер бар. Этноэкологиялық ізденістердің басты бағыттары қоршаған орта мен адамның өзара қарым-қатынасы, адамдардың әлеуметтік-биологиялық ерекшеліктерін анықтау, олардың шаруашылығының қоршаған ортаға маңызын зерттеу болып табылады.

Соңғы жылдары этноэкология мәселесіне көп көңіл бөліне бастады. Алайда отандық зерттеулерге этноэкология бағыты ресейлік ғылыми ортадан келгені анық. Мәселен, «Қазақтардың тіршілікті қамтамасыз етудің дәстүрлі мәдениеті» атты іргелі еңбектің авторлары бұл ұғымның орыс тілді ғылыми әдебиетте қалыптасқанын атап өтеді [1; 3]. «Тіршілікті қамтамасыз ету» ұғымы этникалық экологиямен тығыз байланысты ескерсек, этноэкологиялық зерттеулердің Қазақстандағы бастаулары Ресейдің ғылымымен тығыз байланысты екенін көреміз. Сол себепті де бұл бағыттың зерттеу объектісі, ерекшеліктерімен танысу үшін Ресейдегі этникалық экологияның қалыптасуына тоқталуымыз қажет. Сондай-ақ ресей ғылымына этникалық экология мәселелерін зерттеу шетелдік этнология ғылымынан келгенін де айта кетуіміз керек. Шетелде «мәдени экология», немесе «экологиялық антропология», кеңінен танымал екені белгілі.

Ресейдегі этноэкологиялық зерттеулердің қалыптасуы шаруашылық-мәдени типтерді зерттеулерден бастау алады. Этникалық экологияны зерттеуге 1977 жылы КСРО ҒА Н.Н.Миклухо-Маклай атындағы Этнография институтының ұйымдастыруымен жүзеге асырылған «Ұзақ жасайтындардың ара салмағы басым халықтар мен этникалық топтарды биологиялық-антропологиялық және әлеуметтік-этнографиялық тұрғыдан кешенді зерттеу» деп аталатын халықаралық жоба түрткі болды [2; 294]. Бұл жобаға Ю.В.Бромлей, С.И.Брук, В.И.Козлов, А.А.Зубов тәрізді белгілі ғалымдар қатысып, этникалық экологияның ғылым ретінде қалыптасып, оның міндеттерін анықтауға әсерін тигізді. Алайда ресми тарихнамада этноэкологияның қалыптасуына С.А.Арутюновтың және Ю.В.Бромлейдің зерттеулері негіз болды деген пікір қалыптасқан [3; 139].

Ресейде этникалық экологияның ғылым ретінде қалыптасуында белгілі этнограф, ғалым В.И.Козлов маңызды рөл атқарды. Оның зерттеулерінде «этникалық экология» термині ұсынылып,

этнография мен экология байланысында этностардың дәстүрлі тіршілікті қамтамасыз ету жүйесінің ерекшеліктерін анықтайтын бағыт екенін айқындады [4]. Ғалымның зерттеулері күні бүгінге ресейлік және шетелдік ғалымдар тарапынан сұранысқа ие. Автор этникалық экологияның қалыптасуы этностардың спецификасымен байланысты екенін атап өтеді және ол биологиялық, әсіресе әлеуметтік-мәдени салада ерекше көрініс табатынын жазады [4; 4]. Бұл арада автор адам экологиясы мәселесіне ерекше көңіл аударады. Экологияның бағыттарының ішінде адам экологиясын зерттеу биологиялық және әлеуметтік-мәдени тұрғыдан қарастырылады. Адам экологиясы тек биологиялық тұрғыдан қарастырылған жағдайда жалпы экология тұрғысынан зерттеледі, ал әлеуметтік-мәдени тұрғыдан қарастырылса, әлеуметтану мен мәдениеттану бағыттарына ауытқып кетеді. Сол себепті де осы екі бағыттың тепе-теңдік жағдайында адам экологиясына кешенді зерттеу бағыты ретінде қарастыруға болады. Адам экологиясының мәселесі тікелей этникалық экологияның пән ретінде қалыптасуына әсер етеді. Алайда адам экологиясының негізгі таксономы ретінде этносты қарастыру зерттеу бағытын этникалық экологияға бұрады. Сондықтан кейбір ғалымдардың пікірлеріндегі осы жаңсақтықты ескеру қажет.

В.И.Козлов этникалық экологияның ғылым ретінде кешеуілдеп қалыптасуын ХІХ ғасырдың екінші жартысындағы — ХХ ғасырдың басындағы қоғамдық ғылымдардан жаратылыстану ғылымдарының бөлінуімен байланыстырады: «Бұрын дифференциацияланбаған жалпы елтану-халықтану ғылымына жататын этнографияның географиядан бөлінуінің теріс әсерлері де болды. Бұл әсерлерді физикалық және тіпті экономикалық географиядан адам бейнесінің, ал этнографиядан табиғи ортаның жоғала бастауынан байқауға болады. ХХ ғасырдың ортасында ғылымдар арасындағы байланыс қалпына келе бастады. Экономикалық географиядан жеке пән – Халық географиясы бөлініп, оның этнографиямен байланысынан «Этникалық география» қалыптаса бастады. Соңғысы негізінен қоныстану мәселелерімен айналысады, бірақ оның көптеген бақылаулары мен нәтижелері этноэкологиялық мәнге де ие» [4; 6].

Жалпы ғалым В.И.Козлов этникалық экологияның ғылым ретінде қалыптасуына этнографияның үш түрлі ғылым саласымен тығыз байланысы әсер еткенін аңғартады:

– біріншіден, этнографияның географиямен байланысы және оның нәтижесінен шаруашылық-мәдени типтер концепциясының зерттеле бастауы;

– екіншіден, этнографияның антропологиямен байланысы және нәтижесінде «этникалық антропологияның» қалыптасуы. Әрине, ол бірінші кезекте этногенетикалық мәселелерді зерттеуге бағытталғанмен, онда экологиялық мазмұн бар екендігі сөзсіз;

– үшіншіден, этнографияның демографиямен байланысын және нәтижесінде қалыптасқан «этникалық демография» пәні. Бұл пәннің зерттеу объектісіндегі халықтың туу, ауруы мен өліміне әсер ететін факторлардың ішінде табиғи ортаның әсері адам экологиясымен тығыз байланысты болғандықтан, этникалық экологияның да ортақ тақырыбына айналады [4; 7].

Ғалым ойын қортындылай келе, этникалық экологияның этнография мен адам экологиясы қиылысында орналасқан және этникалық география, этникалық антропология және этникалық демографиямен байланысы бар ғылыми пән екендігін айқындайды [4; 8]. Демек, осы тұрғыдан этникалық экологияның міндеттері де белгілі. Олар: этникалық топтар мен этностардың мекендеген ортадағы табиғи және әлеуметтік-мәдени жағдайындағы тіршілікті қамтамасыз етудің дәстүрлі жүйесін зерттеу, сонымен қатар қалыптасқан экологиялық қарым-қатынастың адамдардың денсаулығына әсерін зерттеу; этностардың табиғи ортаны пайдалану ерекшелігін және олардың табиғи ортаға әсерін, табиғатты пайдаланудың рационалды дәстүрлерін, этноэкожүйелердің заңдылықтарының қалыптасуы мен қызмет етуін анықтайды [4; 8]. Қарап отырсақ, автор тарапынан этникалық экологияның алдына күрделі міндеттер қойылған және де бұл міндеттерді жүзеге асыру кешенді зерттеу жұмыстарын қажет етеді. Қалай дегенмен де, В.И.Козлов этникалық экологияның пәнін анықтап, зерттеушілік міндеттерін айқындап берді. Қойылған міндеттердің негізінде «тіршілікті қамтамасыз ету» ұғымы ерекше маңызға ие болып отыр. Адамдардың тіршілікті қамтамасыз етуі ұғымы туралы пікірталастар көптеп кездеседі. Олардың басты аргументтері адамдардың тіршілігіндегі қажеттіліктермен байланысты.

Этноэкологияның қалыптасуына ресейлік этнограф-ғалымдар елеулі үлес қосты десек, қателеспейміз. Мәселен, олардың тарапынан этноэкологиямен ұштасып жатқан мәселелер зерттелген болатын: шаруашылық-мәдени типтер (М.Г.Левин, Н.Н.Чебоксаров), мәдени бейімделу турасындағы зерттеулер (С.А.Арутюнов, Ю.В.Бромлей), антропогеоценоз концепциясы (В.П.Алексеев), этноэкожүйе

(И.И.Крупник). Ресейлік этноэкологияның қалыптасуы мен дамуына арналған тарихнамалық ізденістер А.Н.Ямсков тарапынан жүргізілді [5].

Этникалық экологияның ғылым ретінде дамуына академик Ю.В.Бромлейдің 1981 жылы жарық көрген «Адам экологиясының этникалық аспектілері» атты зерттеуі де өзіндік үлес қосты [6]. Бұл теориялық-әдіснамалық тұрғыдан жазылған мақалада әр түрлі этностардың табиғи ортаны пайдалану ерекшелігі, табиғи ортаға әсер ету спецификасы көрсетілген. Этностардың белгілі бір табиғи ортада өмір сүретіндігі белгілі. Зерттеушілер адам экологиясын қарастыруда міндетті түрде этникалық қауымдастықтардың ерекшеліктерін ескерулері қажет. Ғалымның пікірінше, әлеуметтік бірлестіктердің ішінде этникалық сипаттағы қауымдастықтар ғана ұзақ уақыт бойы тұрақтылығымен ерекшеленіп, олардың табиғатпен қарым-қатынасы жүздеген, тіпті мыңдаған жылдармен есептелінеді [6; 245].

Адамдардың табиғатпен байланысын бірнеше аспекті бойынша қарастыруымыз керек. Біріншіден, табиғаттың адамның биологиялық негізде әсер етуі, яғни этнострандың белгілі бір ортаға бейімделуі, адамдардың мінез-құлқының ерекшеліктері, оның негізінде этникалық сипаттың пайда болуы. Екіншіден, табиғи орта этностың басқа да компоненттеріне елеулі әсерін тигізеді. Әсіресе географиялық ортаның өндіргіш күштерінің қалыптасуына және дамуына әсері айқын байқалады. Академик Ю.В.Бромлейдің географиялық ортаның этникалық үдерістерге әсерін қарастыру барысында «географиялық нигилизмге» ұрынбауымыз қажет [6; 247]. Демек, этностардың өндіргіш күштерінің дамуында географиялық фактордың рөлін әсірелемеуіміз керек.

Тарихтан әрбір этностың шаруашылық мамандануының қалыптасуының екі маңызды факторына көңіл бөлуіміз керек: алдымен, олардың әлеуметтік-экономикалық дамуының деңгейі, сосын мекендеген ортасының сипаты. Осының негізінде кез келген этностың табиғаттағы өмірге қажетті мүмкіндіктерді пайдалану орын алады. Табиғи ортаның ұзақ уақыт өзгермеуі және әлеуметтік-экономикалық дамудың тұрақтылығы шаруашылық түрдің дәстүрге айналуына алып келеді. Дәстүр халықтың тұрмыс-тіршілігінде сақталып, этностың табиғи ортаны өзгертуіне қарамастан, оның ажырамас бөлігіне айналады. Халық дәстүрінің экологиялық факторлардың негізінде де қалыптасатынын белгілі зерттеуші Б.А.Андрианов жазған болатын [7; 17]. Кеңестік дәуірде этнограф-ғалымдар этникалық қауымдастықтармен қатар, мәдени-шаруашылық типтерді және тарихи-этнографиялық облыстарды ерекшеледі. Бұл концепция XX ғ. 50-жж. кеңес ғалымдары М.Г.Левин және Н.Н.Чебоксаров тарапынан зерттелді. Авторлар «шаруашылық іс-әрекеттің бағыттары мен географиялық орта халықтардың материалдық мәдениетінің ерекшеліктерін, олардың қоныстары мен тұрғын үйлерінің түрлерін, көлік құралдары мен ауыр заттарды тасымалдау тәсілдерін, тағамдары мен ыдыс-аяғын, киімін және аяқ киімін т.б. анықтайтынын» көрсетті [8; 4]. Шаруашылық-мәдени тип дегеніміз — шығу тегі әр түрлі халықтарға тән ұқсас географиялық орта өмір сүретін және бірдей әлеуметтік-экономикалық даму деңгейіндегі тарихи тұрғыдан қалыптасқан шаруашылық пен мәдениеттің кешені [7; 18].

Көріп отырғанымыздай, XX ғасырдың екінші жартысынан бастап этнографияның географиямен байланысы орын алады. Бұл этникалық географияның қалыптасуына, оның негізінде этноэкологияның пайда болуына алып келеді. М.Г.Левин мен Н.Н.Чебоксаровтың бастамасынан кейін осы сипаттағы зерттеулер кең өріс ала бастайды. Әрине, кең көлемді зерттеу жұмыстары оның аясын кеңейтіп, жаңа бағыттардың қалыптасуына ықпал еткені сөзсіз.

Этностардың қоршаған ортамен байланысын зерттеу нысанына алған белгілі ғалым Л.Н.Гумилев болды. Оның зерттеулерінде «этнос және ландшафт» ұғымдары қолданылып, ғылыми ортада көптеген пікірталастар туғызды. Автор этностардың географиялық ортада пайда болатынын алға тарта отырып, табиғи ортаның да өзгеріске ұшырап отыратынын ескертеді. Л.Н.Гумилевтің «этноценоз» ұғымын пайдалануы «этноэкожүйе» ұғымының қолданысқа енуімен ұштасып жатыр [9]. Әрине, дәстүрлі қоғамдарда жекелеген адамдардың қауымын ортақ жүйенің «антропоценоз» немесе «антропогеоценоздың» құрамдас бөлігі ретінде қарастыруды В.П.Алексеевтің есімімен байланыстырады [10]. Ұғымдар арасындағы айырмашылық шын мәнінде зерттеліп отырған мәселенің белгілі бір тұрғысының басымдығынан туындап отыр.

Солтүстік халықтарының экологиялық тәжірибесін бағалауға бағытталған И.И.Крупниктің «Арктиканың этноэкологиясы» еңбегі таңдаулы зерттеулердің біріне айналды [11]. Автор тарапынан теңізде балық аулаушылар мен бұғы бағушылардың дәстүрлі қоғамындағы табиғатты пайдалану жүйесі, демографиясы, әлеуметтік құрылымы этноэкология тұжырымдамасы тұрғысынан зерттеліп, дәстүрлі қоғамдардың динамикалық дамуы туралы идея ғылыми тұрғыдан дәлелденеді. Зерттеушінің

ғылыми айналымға «этноэкожүйе» ұғымын енгізуі де құнды жаңалық болып саналады. Этникалық экология тұрғысынан этножүйе ретінде этникалық қауымдастық мензеліп, оның экоортамен өзара қарым-қатынасы және бірлігі этноэкожүйені қалыптастырады. Логикалық тұрғыдан қарастырғанда этноэкожүйе табиғи, экономикалық, саяси, әскери, психологиялық және экологиялық факторлардың кешені этносқа әсер етіп, динамикалық жүйені құрайды.

Ресейдегі этноэкологиялық зерттеулердің әлем мойындаған ғылыми орталығы Ресей ғылым академиясының Н.Н.Миклухо-Маклай атындағы Этнология және атропология институты болып табылады. XX ғасырдың 80-жылдарынан бастап аталмыш институт құрамында этникалық экология секторы жұмыс істей бастады [12].

Этнографиялық қауымдастықта мәдениеттің экологиялық маңызды қызметтерін анықтауда және танымал болуына 1983 жылы армян мәдениеттанушылары мен этнографтары жариялаған ұжымдық монографияның рөлі ерекше болды [13]. Монографияға 1976 және 1978 жылдары Арменияда жүргізілген ірі масштабты далалық экспедиция материалдары негіз болды.

1991 жылы этноэкология секторы алғашқы рет «Этникалық экология» атты тақырыптық жинақ шығарды [14]. Бұл жинақта этноэкологиялық зерттеулердің әдістері мен әдіснамасы, адам экологиясы мен этникалық экологияның арақатынасы, этностардың тіршілікті қамтамасыз етуі және бейімделуі тәрізді мәселелер қарастырылды. Осы арада әр түрлі этноэкологиялық мектептердің қалыптасуы да сөз етілді. Мұндай тақырыптық жинақтар арқылы этноэкологиялық зерттеулерді жүйелеу, пікіралмасу және көзқарастарды саралау кеңінен тарала бастады.

XX ғасырдың 90-жылдарының ортасында этноэкология секторында қазақстандық ғалым Н.Е.Масанов диссертациялық зерттеулер жүргізіп, этноэкологияның басты тұжырымдарымен танысты. 1995 жылы Н.Е.Масанов Еуразияның далалық аймақтарының тарихы мен этнографиясы бойынша этноэкологиялық ұстанымдарды негізге ала отырып, іргелі монографиялық зерттеуін жариялады [15].

Қазақстандағы этноэкологиялық зерттеулердің жаңа бір белесі 1998 жылы ұжымдық монография ретінде жарық көрген «Қазақстардың тіршілікті қамтамасыз етудегі дәстүрлі мәдениеті. Теориясы және тарихының очерктері» («Традиционная культура жизнеобеспечения казахов. Очерки теории и истории») атты еңбекте көрініс тапты [1]. Монографияда Қазақстандағы көшпеліліктің тарихы мен этнографиясының әр түрлі аспектілері қарастырылып, көшпелі қоғам әлеуметтенудің қауымдық түрі екендігі туралы пікір ұсынылды [1; 10–61]. Авторлар мұндай пікірге көшпелі ортадағы қоғамдық қатынастардың объективтік логикасынан туындайтынын көрсетті.

Этноэкологиялық зерттеулердің белсенділігін арттыру көптеген зерттеушілер тарапынан көтеріліп отырған жаһандық этникалық дағдарыс мәселесі тұрғысынан туындап отыр. Бұл мәселенің экологиялық тұрғысынан да қарастырылуының қажеттілігі анық. Этноэкологиялық зерттеулердің жандануына оның пәнаралық байланыста болуы, кешенді зерттеулер жүргізу мүмкіндігі әсер етсе де, әр түрлі пәндердің кіріктірілуі, бір жағынан, қиындық туғызып жатады. Әр пән өзіндік түсініктік-категориялық аппаратымен, қалыптасқан аксиомалары мен теорияларын алға тартады. Осындай зерттеулер өзара байланыссыз жеке пәндер аясында жүргізіліп, бірегей ортақ зерттеуге ұштаспауы да мүмкін. Көп жағдайда этноэкологиялық зерттеулерде теориялық плюрализмнен арылу мүмкін болмай, қалыптасқан белгілі бір «ғылыми мектептердің» әдіснамалық ұстанымдары монистік көзқарастардың қалыптасуына кедергі болып жатады. Дегенмен, XX ғасырдың орта шенінде бастау алған этноэкологиялық зерттеулер XXI ғасырда жаңа белеске көтеріліп, жаңа ізденіс бағыттарын анықтап, қоғам мен ғылымның дамуына өзіндік үлесін қосары сөзсіз.

Әдебиеттер тізімі

- 1 Алимбай Н.А., Муканов М.С., Аргынбаев Х. Традиционная культура жизнеобеспечения казахов. Очерки теории и истории. — Алматы: Ғылым, 1998. — 234 с.
- 2 Дубова Н.А. Антропологические и этноэкологические исследования на рубеже тысячелетий // Феномен идентичности в современном гуманитарном знании. К 70-летию академика Валерия Александровича Тишкова. — М.: Наука, 2011. — 314 с.
- 3 Ямсков А.Н. Этноэкология: содержание понятия и история его развития в отечественной этноэкологии // Расы и народы: современные этнические и расовые проблемы / Ежегодник. Вып. 34. Ред. Н.А. Дубова, Л.Т. Соловьева; Сост. Н.А. Дубова. — М.: Наука, 2009. — 142 с.
- 4 Козлов В.И. Основные проблемы этнической экологии // Советская этнография. — 1983. — № 1. — С. 3–16.

- 5 Ямсков А.Н. История становления и развития отечественной этноэкологии // Этнографическое обозрение. — 2013. — № 4. — С. 49–64.
- 6 Бромлей Ю.В. Этнические аспекты экологии человечества // Бромлей Ю.В. Современные проблемы этнологии (очерки теории и истории). — М.: Наука, 1981. — 256 с.
- 7 Андрианов Б.В. Неоседлое население мира (историко-этнографическое исследование). — М.: Наука, 1985. — 277 с.
- 8 Левин М.Г., Чебоксаров Н.Н. Хозяйственно-культурные типы и историко-этнографические области // СЭ. — 1955. — № 4. — С. 3–17.
- 9 Гумилев Л.Н. Этногенез и биосфера Земли: науч. изд. — М.: АСТ, 2002. — 557 с.
- 10 Алексеев В.П. Глава 10. Генезис антропогеоценозов // Алексеев В.П. Становление человечества. — М.: Политиздат, 1984. — 383 с.
- 11 Крупник И.И. Арктическая этноэкология: модели традиционного природопользования морских охотников и оленеводов Северной Евразии. — М.: Наука, 1989. — 272 с.
- 12 Этноэкология в ИЭА РАН. — [ЭР]. Режим доступа: <http://www.ethnoecology.ru/index.php/ru/menu-ethnoecology-ceas-ras.html> (Дата обращения: 28.09.2016)
- 13 Культура жизнеобеспечения и этнос. Опыт этнокультурологического исследования (на материалах армянской сельской культуры) / Отв. ред. С.А. Арутюнов, Э.С. Маркарян. — Ереван: АН АрмССР, 1983. — 320 с.
- 14 Этническая экология: теория и практика / Ред. В.И.Козлов, Н.А.Дубова, А.Н.Ямсков. — М.: Наука, 1991. — 376 с.
- 15 Масанов Н. Кочевая цивилизация казахов: Основы жизнедеятельности кочевнического общества. — Алматы: Социвест, 1995. — 319 с.

Ж.М. Омирбекова, А. Ташагыл

К проблеме становления и развития этноэкологических исследований

Актуальность исследования очевидна, однако в научной литературе проблема становления и развития этноэкологических исследований ограничена теоретическими и практическими знаниями и методологическими подходами. Авторы статьи восполняют этот пробел и представляют сжатый обзор истории появления и содержания тех областей знаний, на основе которых возникла этноэкология: исследование хозяйственно-культурных типов, антропогеоценозов и этноэкологической системы, адаптивных функций и компонентного состава культуры, популяционного долголетия как индикатора успешной адаптации. Дано понятие этноэкологического подхода в исследовании заявленной проблемы и раскрыты его основные принципы. Сформулированы взгляды, представлены результаты собственных исследований авторов на возможные задачи и основные понятия этноэкологии, ее место в системе наук, выделены этапы, раскрыты особенности становления и развития этноэкологических исследований.

Ключевые слова: этническая экология, этнос, хозяйственно-культурные типы, система жизнеобеспечения, этноэкологическая система.

Zh.M. Omirbekova, A. Tashagyl

On the problem of formation and development of ethno-ecological studies

The relevance of the study is obvious, however, in the literature the problem of formation and development of ethno-ecological studies are limited to theoretical and practical knowledge and methodological approaches. The author fills this gap and presents a concise overview of the history of the emergence and maintenance of those areas of knowledge, which formed the basis of the ethno-ecology: the study of economic-cultural types, anthropogenesis and ethnocacerista, adaptive functions and composition of culture, population longevity as an indicator of successful adaptation. The notion of ethno-ecological approach in the study of the alleged problem as well as its basic principles are described in the article. The author formulates views, presents the results of own researches on possible objectives and basic concepts of ethnoecology, its place in the system of sciences, the stages, the features of the formation and development of ethno-ecological studies.

Keywords: ethnic environment, ethnos, economic-cultural types, life supporting system, ethno ecosystem.

References

- 1 Alimbai N.A., Mukanov M.S., Argyubaev H. *The traditional culture of Kazakhs life support. Essays on the theory and history*, Almaty: Gylym, 1998, 234 p.
- 2 Dubova N.A. *Phenomenon of identity in contemporary humanities. On the 70th anniversary of academician Valery Alexandrovich Tishkov*, Moscow: Nauka, 2011, 314 p.
- 3 Yamskov A.N. *Races and peoples: modern, ethnic and racial issues*, yearbook, 34, ed.: N.A. Dubova, L.T. Solovyeva. Comp. N.A. Dubova, Moscow: Nauka, 2009, 142 p.
- 4 Kozlov V.I. *Soviet Ethnography*, 1983, 1, p. 3–16.
- 5 Yamskov A.N. *Ethnographic Review*, 2013, 4, p. 49–64.
- 6 Bromley Yu.V. *Ethnic aspects of human ecology* // Bromley Yu.V. *Modern problems of Ethnology (Essays on the theory and history)*, Moscow: Nauka, 1981, 256 p.
- 7 Andrianov B.V. *Travellers World (historical-ethnographic research)*, Moscow: Nauka, 1985, 277 p.
- 8 Levin M.G., Cheboksarov N.N. *SE*, 1955, 4, p. 3–17.
- 9 Gumilyov L.N. *Ethnogenesis and biosphere of the Earth: the scientific edition*, Moscow: AST, 2002, 557 p.
- 10 Alekseev V.P. *Chapter 10. Genesis anthropogeocoenoses* // Alekseev V.P. *Formation of mankind*, Moscow: Politizdat, 1984, 383 p.
- 11 Krupnik I.I. *Arctic ethnoecology: traditional nature pattern sea hunters and reindeer herders of Northern Eurasia*, Moscow: Nauka, 1989, 272 p.
- 12 Etnoekologiya in IEA RAS, <http://www.ethnoecology.ru/index.php/ru/menu-ethnoecology-cea-ras.html> (məlimet alu merzimi: 28/09/2016)
- 13 *Culture of Life and ethnicity. Experience ethnoculturological studies (on materials of the Armenian rural culture)*. Ans. ed. S.A. Arutyunov, E.S. Markarian, Yerevan: Academy of Sciences of the Armenian SSR, 1983, 320 p.
- 14 *Ethnic ecology: Theory and Practice*, ed. V.I.Kozlov, N.A.Dubova, A.N.Yamskov, Moscow: Nauka, 1991, 376 p.
- 15 Massanov N. *Civilization Nomadic Kazakhs: Basics of Life migratory habits of society*, Almaty: Sotsinvest, 1995, 319 p.